

Віталій Назарець

*Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука, Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-4980-5937*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕРНІЗМУ: СТРАТЕГІЯ ТА НАПРЯМИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ РЕЦЕПЦІЙ

У колі традиційних напрямів досліджень сучасного літературознавства питання, які стосуються модернізму, теоретичних аспектів та аспектів його історичного розвитку є, без сумніву, надзвичайно важливими. Підвищена увага з боку літературознавців до цього поняття пов'язана передусім з його виключною вагомістю, адже мова йде не про локальні аспекти побудови літературного твору або окремі етапи руху літературного процесу, а про монументальну літературну епоху, яка, на відміну від багатьох попередніх, увібрала до себе і поєднала у своїх межах не лише величезну кількість напрямів, але й охопила майже всі провідні літератури світу та їхніх головних представників – письменників зі світовим ім'ям. З огляду на все це, а також доволі тривалий у часі період літературознавчого дослідження модернізму, проблематика його найбільш суттєвих аспектів теоретичного та історичного розвитку, здавалося б, повинна була бути вивчена і систематизована у мірі, достатній для досягнення більш або менш певної наукової одностайності, необхідної для формування відповідної наукової парадигми. Однак, це не більше, ніж чергова поняттєва ілюзія, оскільки жодної одностайності у дослідженні аспектів історичного та теоретичного розвитку цього поняття не досягнуто, а сам модернізм ставить перед літературознавцями чим далі, тим більше запитань.

Наша розвідка, звісно, не стане відповіддю на ці запитання, натомість ми спробуємо окреслити у ній спектр найбільш дискусійних, на нашу думку, проблем, що хвилюють літературознавців, які вивчали і продовжують вивчати модернізм. Матеріалом для систематизації спостережень нашої розвідки стали передусім етапи дослідження модернізму, здійснені російськими та українськими літературознавцями у радянську та пострадянську епохи. Такий підхід до систематизації, гадаємо, буде цікавий нашим

дружнім закордонним сусідам-літературознавцям з погляду передусім їх недостатньо повної чи, принаймні, не цілком деталізованої поінформованості щодо тих або тих аспектів та векторів дослідження модернізму в межах зазначених національних теренів.

Дискусійний аспект рецепцій модернізму найперше закладений вже у спробах навіть первинного визначення його суті загалом й, зокрема, тих його пріоритетів, які, на думку дослідників, варто артикулювати як домінантні.

Визначення модернізму літературознавцями радянської епохи майже незмінно забарвлювались його ідеологічною оцінкою – загальна умовна назва різноманітних кризових явищ у світовому мистецтві. В окремих випадках подібні формулювання звучали більш толерантно, хоча й не менш тенденційно: «Модернізм як напрям, що склався історично, є пістрявим конгломератом часто дуже не схожих між собою, протилежних одна одній чи навіть відверто ворожих груп, їх сила-силенна. Вони виникають, зближують неоновими вогнями сенсацій і гаснуть. Вони вередливі, зрадливі й деспотичні, як мода на короткі чи довгі сукні, гострі чи тупі носки взуття»¹.

У пострадянську епоху ситуація докорінно змінюється. Узагальнюючи зміни, які відбулися у пострадянському літературознавстві, Н. Тишуніна констатує: «В наш час термін „модернізм“ перестав бути ідеологізованим, він не пов'язується ані із „занепадницькими“, ані з „буржуазними“ проявами у мистецтві. Термін „модернізм“ позначає ті принципово нові риси, які властиві художньому мисленню ХХ століття в цілому»².

Використане дослідницею обережне й нечітке загальне визначення модернізму достатньо красномовно й симптоматично характеризує й спектр тих його формулювань, які є притаманними для пострадянського літературного простору, й відрізняються як масштабом окреслення цього явища, так і окремими його сутнісними характеристиками: художня епоха, художній період, комплекс художніх явищ, естетична система, творчий метод, панівний напрям, сукупність напрямів, опозиція класичному реалістичному мистецтву, спроба ідентифікації модернізму з огляду на його національну специфіку (власне модерн – Росія, ар нуво – Франція, югенд-стиль – Німеччина, стиль Сецесіона – Австрія, нове мистецтво – Великобританія, США, Бельгія, стиль Ліберті – Італія, модернізм – Іспанія) тощо: «Сьогодні „модернізм“ – термін з надзвичайно широким значенням, він фактично вибудовує дві опозиції: з одного боку, це „все, що не є реалізм“,

¹ Д. Затонський, *Про модернізм і модерністів*, Київ 1972, с. 14.

² Н. В. Тишунина, *Язика литературы XX века. Выпуск 4. Сборник к 80-летию профессора М. С. Кагана*, Санкт-Петербург 2001, с. 424.

з іншого (в останні роки) – це те, що не є „постмодернізм”. Таким чином, поняття модернізму виявляє себе методом „від супротивного”. Зрозуміло, що при такому підході ні про яку структурну чіткість мова не йде»³.

Більшість сучасних літературознавчих формулювань модернізму поєднує його широкі визначення, у яких спроба більш або менш чіткої хронологічної локалізації модернізму як художнього явища (різних масштабів) супроводжується спробою відштовхуватись від власне лексичного значення слова «модернізм» як певного сучасного, новітнього явища, яке характеризує радикальні зміни, що відбувались на зламі усіх історичних епох, зокрема, й як такі, що потенційно можуть бути застосовані для означення перехідних процесів від будь-якої однієї літературної епохи до іншої: «Щось нове у порівнянні з попередньою фазою культурного розвитку, що з'являється в той момент, коли руйнується усталена естетична система. Наприклад, Відродження у порівнянні із Середньовіччям стало проявом „модернізму”»⁴.

Своєрідним песимістичним підсумком дискусійності визначення поняття модернізму звучать слова іншої його дослідниці, О. Ушакової, яка констатує:

Очевидно, що навряд чи хто-небудь візьме на себе відповідальність чітко, однозначно сформулювати визначення модернізму, хронологічні межі його розвитку, окреслити безсумнівний перелік імен, певний корпус текстів, вибудувати термінологічний апарат і т.п. А якщо така формула з'явиться, то автоматично потрапить під іронічний обстріл теоретиків і істориків літератури. Тому виникає спокуса віднести «модернізм» до розряду міфів, ілюзій, фантомів, штучних побудов, схоластичних теорій і т.п. Але зусилля ідентифікувати модернізм як певний літературний напрям, обґрунтувати його як художню систему або метод, або хоча б визначитися з хронологічними межами призводять до очікуваної невизначеності»⁵.

Спробуємо у зазначеному полемічному колі питань виокремити найбільш дискусійні, на нашу думку, проблеми сучасних напрямів та теоретичних аспектів дослідження модернізму. З нашого погляду до них слід віднести комплекс таких питань, як: 1) проблема окреслення хронологічних меж модернізму; 2) його соціально-культурологічного підґрунтя; 3) співвідношення модернізму з попередніми літературними традиціями; 4) сучасним йому літературним процесом; 5) подальшим літературним розвитком.

1. Проблема окреслення хронологічних меж модернізму. Діапазон хронологічної локалізації меж історичного зародження та розвитку

³ А. И. Николаев, *Основы литературоведения: учебное пособие для студентов филологических специальностей*, Иваново 2011, с. 148.

⁴ *Литературный словарь*, ред. сост. А. В. Безрукова, Москва 2007, с. 126.

⁵ О. М. Ушакова, *Модернизм: о границах понятия*, „Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология” 2010, № 6, с. 109–110.

модернізму у сучасному літературознавстві надзвичайно широкий, розмаїтий і у своїх теоретичних основах спирається на два основні підходи: а) використання опозиції модернізм – модерн; б) спробу періодизації модернізму як конкретно-історичного явища, часово обмеженого літературною епохою кінця XIX й частково або й усього подальшого XX століття.

А) Опозиція модернізм – модерн як протиставлення конкретно-історичної епохи принципам еволюційних новацій людського мислення загалом не є настільки очевидною, наскільки видається на перший погляд. Заслугу початкового теоретичного обґрунтування цієї опозиції різні дослідники ставлять вченим різних історичних епох – Г. В. Ф. Гегелю, Й. Г. Фіхте, Ф. Шлейєрмахеру, Т. Адорно, Ю. Габермасу, А. Тойнбі та ін. Попри очевидну теоретичну універсальність опозиції різняться й думки дослідників щодо можливостей її конкретно-історичного застосунку. Якщо частина дослідників ототожнює її із мисленням, протиставленим академізму, що усталює класичні традиції, то інша частина намагається локалізувати явище модерну у певних чітких історичних межах так званого «Нового часу», початок якого датують по-різному: епохою Ренесансу, епохою бароко або й більш пізніх історичних епох.

Б) Конкретно-часові хронологічні межі модернізму як історичного періоду літературного розвитку кінця XIX–XX століть суттєво різняться теоретичними аргументами його періодизації насамперед з погляду національної автентичності та специфіки розвитку цього явища у різних країнах світу: 1880–1925; 1889–1939; 1890–1930; 1890–1959; 1900–1916; 1900–1940; 1908–1922, 1910–1939; 1910–1945; 1908–1922; 1920-ті роки.

Окремі літературознавці, як-от А. Жеребін, вважають за можливе значне розширення хронологічних меж модернізму як історико-літературного періоду у часі: «Складний смисловий простір, що позначається терміном „модернізм“, добре вивчений німецькими дослідниками. Результатом цих досліджень стала концепція „великого модернізму“, стверджена до середини 1980-х років: модернізм (у культурі і літературі) почали розглядати як „макроепоху“, що охоплює двісті п'ятдесят років, з другої половини XVIII століття по теперішній час»⁶.

Загальні хронологічні межі розвитку модернізму найчастіше окреслюють періодом від 1890 до 1980–90-х років, що, загалом, співпадає з межами, які відділяють модернізм від умовного закінчення у часі декадансу – до такого ж умовного у часі початку постмодернізму. Водночас цікавими вбачаються й спроби більш деталізованого обґрунтування та періодизації

⁶ А. И. Жеребин, *Историческая поэтика и немецкое «модернизмоведение»*. Несколько тезисов по сравнительной методологии, [в:] *Consortium omnis vitae*. Сборник статей к 70-летию профессора Ф.П. Федорова, Daugavpils 2009, с. 646.

окремих етапів розвитку модернізму. В. Тишуніна, наприклад, виокремлює у розвитку модернізму п'ять таких етапів: 1) літературно-художній авангард XX століття: кінець XIX ст. – 1914 рік (епоха світоглядної революції як наслідок революції науково-технічної); 2) епоха класичного модернізму: 1915–1930 роки (художній наслідок зміни політико-географічних контурів світових держав); 3) екзистенційний модернізм: 30–40-ві роки XX ст. (інтелектуалізація та раціоналізація зображення психічних процесів, ірраціоналізованих попереднім модерністським етапом); 4) абсурдистський модернізм: 50–60-ті роки XX ст. (головні прикмети – розвиток театру абсурду та нового роману); 5) постмодерністський: 70–90-ті роки XX ст. (як останній етап розвитку нетрадиційності, притаманної художній мові XX ст.)⁷.

2. Проблема соціально-культурологічного підґрунтя модернізму.

Поза дискусійною тезою у пошуку соціально-культурологічних підвалин, на яких зросла художня філософія модернізму, є загальноприйняте усвідомлення його очевидної співставності з тими масштабними зрушеннями, які відбулися у розвитку людської цивілізації на зламі XIX–XX століть. Загалом, на думку більшості науковців, це зрушення, які відбулися у науковій сфері, зокрема, біології (Ч. Дарвін), фізиці (А. Ейнштейн), антропології (Е. Тейлор, Дж. Фрейзер), філософії (Ф. Ніцше, А. Бергсон, А. Шпенглер), медицині (психоаналіз З. Фрейда), лінгвістиці (Ф. де Соссюр), технічній сфері (розвиток радіо, телеграфу, промисловості, військових озброєнь) тощо. Дискусійними у цьому аспекті, за великим рахунком, залишаються, власне, дві ключові тези. За першою з них модернізм став очікуваною реакцією на масштабні геополітичні та соціально-економічні кризи, що супроводжували розвиток людської цивілізації на переломі XIX–XX ст.: революції, Перша світова війна, крах колоніальних імперій, фінансово-економічний занепад і, як наслідок, відчуття непевності й песимізму, які стали невід'ємною частиною людського світопочування. Натомість, за другою із них, модернізм як альтернатива попередній світоглядній формації – позитивізму, навпаки, стимулював у людині її приховані креативні інтенції, її віру у непереможні й незупинні можливості людського розуму, здатні приборкати її залежність як від стихійних сил природи, так і від волі Бога.

3. Співвідношення модернізму з попередніми літературними традиціями. Погляд більшості дослідників на питання співвідношення модернізму із попередніми літературними традиціями є чи не найбільш одностайним і найменш дискусійним. У найближчій літературній традиції більшість дослідників розглядають модернізм як художню альтернативу попереднім літературним напрямам – модернізму й реалізму. Наприклад,

⁷ Н. В. Тишуніна, *Языки литературы XX века...*, цит. праця, с. 424–432.

О. Федотов у підручнику *Основи теорії літератури*, формулюючи поняття модернізму, зауважує:

Мабуть, найвпливовішим напрямом в літературі і мистецтві ХХ ст. став модернізм. Термін, утворений від французького слова «moderne» (сучасний, новий), діалектично розмірковуючи, однаково міг бути використаний для позначення будь-якого естетичного явища в момент його виникнення, проте він був закріплений за сукупністю різномірних художніх систем як агресивна альтернатива класичному реалізму з його об'єктивністю, правдоподібністю та відповідністю відображеного життєвим реалієм⁸.

Водночас, на думку інших дослідників, модернізм, попри усю його новаторську художню суть, не слід вважати беззаперечною альтернативою літературним здобуткам його найближчого попередника. Так, як слушно зауважує Т. Денисова, «щодо взаємин реалізму і модернізму, то вони є складними, принаймні, у прозовому доробку їх переплетено, розірвати неможливо, навіть у творчості одного автора»⁹.

Якщо у цілому реалізм розглядається як певна світоглядна альтернатива і художня противага модернізму, то більш віддаленим у часі, але й найбільш співставним і спорідненим у сфері естетичних уподобань попередником модернізму більшість дослідників визнає інший літературний напрям ХІХ ст. – романтизм. Вже у одному із найбільш, очевидно, історично ранніх визначень модернізму, зокрема у польській *Загальній енциклопедії* 1901 року стверджується не лише його противага реалістичним принципам зображення життя, але й його зв'язок із романтизмом: «Модернізм, назва літературно-художнього напрямку, який у кінці ХІХ – на початку ХХ століття посідав провідне становище в мистецтві. М[одернізм] – це реакція проти натуралізму й матеріалізму; він у багатьох пунктах зближується з романтизмом, тому й іменується часом ще й неоромантизмом»¹⁰.

Схожої думки притримуються й пізніші у часі дослідники. У новітній українській літературознавчій традиції до безпосередніх попередників модернізму, крім романтизму, прийнято відносити й естетичні принципи літературного напрямку ХVІІ ст. – бароко: «Найближчими естетичні концепції модернізму виявилися засади бароко та романтизму, засвідчені відгалуженнями, що пропонували нове тлумачення стильових тенденцій (неоромантизм, необароко тощо), поширених поруч із символізмом»¹¹.

⁸ О. И. Федотов, *Основы теории литературы*: В 2 ч., ч. 2: *Стихосложение и литературный процесс*. Москва 2003, с. 211.

⁹ Т. Денисова, *Перечитуючи модернізм: американська версія*, „Біблія і культура” 2009, вип. 11, с. 20.

¹⁰ *Encyklopedia powszechna*, Е.Х., Warszawa 1901, с. 243.

¹¹ Ю. Ковалів, *Літературознавча енциклопедія: у 2 т., т. 2: Маадай–Кара – Я (я–форма)*, Київ 2007, с. 86.

Водночас, цікавою і слушною є й думка тих дослідників, які вбачають зв'язок і тяглість традицій між як літературою романтизму, так і літературою модернізму, і реалізму ХХ ст. Наприклад, А. Карельський стверджує, що «романтизм не лише одна з традицій ХІХ століття, продовжувана в літературі ХХ століття; найбільш послідовно ця традиція продовжена в літературі модернізму; і зрештою, в найбільш новаторських і визначних творах тієї літератури, яку ми називаємо реалізмом ХХ ст., ця традиція багато в чому визначає власне їхню новизну, їхній новаторський характер»¹².

4. Співвідношення модернізму із сучасним йому літературним процесом. У площині наголошеної проблематики, на нашу думку, найбільш дискусійним є питання про місце модернізму у ланці подібних до нього і найчастіше співставляваних із ним художніх феноменів декадансу і авангарду. Існує чимало літературознавчих праць, у яких ці поняття не розрізняються, а точніше – використовуються як синоніми. Така позиція була майже традиційною для радянського літературознавчого простору. Більш того, була майже аксіоматичною, такою, що не потребувала теоретичної аргументації. Але існували й окремі винятки. Запитуючи, що таке модернізм, відомий літературознавець радянської епохи Д. Затонський пропонував таку відповідь:

Перш за все – про сам термін, оскільки він викликає чимало сумнівів і нарікань. Його насправді не можна назвати вдалим. Чи не зручніше користуватися терміном «декаданс»? Адже це слово вже містить у собі оцінку напрямку і тому співставне з такими визначеннями, як «реалізм», «класицизм», «романтизм», «бароко» і т.п. Слово «модернізм», навпаки, вказує лише на новизну явища і в історичному аспекті є беззмістовним. Тому, якщо користуватися термінами «декаданс» і «модернізм» як синонімами (це нерідко робили в минулому, а інколи роблять й тепер), то недосконалість останнього очевидна і спокусу взагалі від нього відмовитися не так вже й важко зрозуміти¹³.

Втім, наостанок літературознавець констатує, що, „починаючи приблизно з 1957 року в нашому літературознавстві доволі чітко окреслюється тенденція розмежовувати значення понять «декаданс» і «модернізм»”¹⁴.

Розмежовуючи поняття декадансу та модернізму, наступні покоління літературознавців найчастіше аргументують різницю між ними якісною художньою новизною останнього, інколи деталізуючи свої співставлення не надто чіткими, щоправда, спостереженнями:

Декаденти обмежували себе, зазвичай, зображенням окремих фрагментів буття і їх «мікроаналізом». Модерністи, навпаки, прагнули до «універсальності» у зображенні картин життя, виявляючи, на відміну від декадентів, інтерес до реалій навколишнього

¹² А. В. Карельський, *Немецкий Орфей*, Москва 2007, с. 557.

¹³ Д. Затонський, *В наше время*, Москва 1979, с. 31.

¹⁴ Там само, с. 31.

світу. Модернізм відкидає усі старі цінності. У своєму запереченні він готовий відмовитися навіть від надії на порятунок цивілізації¹⁵.

Загальноприйнятим, зрештою, став підхід, за яким явища декадансу, модернізму й авангардизму у пострадянському літературознавчому просторі розмежовують за історико-хронологічним принципом їхньої часової послідовності та типологічним принципом міри революційності художнього новаторства. Ось як, наприклад, ця концепція аргументована в одній із сучасних українських літературознавчих енциклопедій:

Таким чином, однозначно раз і назавжди визначити модернізм надзвичайно складно. Однак уявляється прийнятним погляд, згідно з яким модернізм – це узагальнюючий термін для позначення новаторських явищ в мистецтві протягом вже більше ста років, тобто починаючи з останньої третини XIX ст. В межах цього феномена слід розрізняти: 1) декаданс як перший етап розвитку модернізму, що охоплює низку кризових художніх явищ кінця XIX ст., пов'язаних із творчістю епігонів імпресіонізму, символізму; 2) авангард (авангардизм) – узагальнюючий термін для позначення модерністських явищ в мистецтві 1-ої третини XX ст. (експресіонізм, абстракціонізм, театр і драма абсурду, поп-арт).

Такий поділ модернізму, що базується на історико-хронологічному принципі, не єдино можливий. Існує й типологічний підхід до розмежування модернізм – авангардизм: модернізм – це те, що вже усталилося, що міцно увійшло в мистецтво XX ст. і не викликає заперечень з погляду естетичної вартості; авангард – пошуки на крайніх межах мистецтва, які ще не закріпилися міцно і які, можливо, ніколи до нього не ввійдуть, залишившись свідченням непродуктивних експериментів¹⁶.

Не менш дискусійним у сучасному літературознавстві є й питання про співвідношення модернізму й авангардизму. Як дотепно зауважила Г. Яструбецька у монографії *Динаміка українського літературного експресіонізму*: «сьогоднішній стан речей щодо змістового наповнення термінів «модернізм» і «авангардизм» можна визначати як роздуми без початку і кінця»¹⁷.

На сьогоднішній день існує величезна кількість праць, у яких літературознавці пропонують різні дослідницькі стратегії розмежування цих двох понять. Узагальнюючи наведені у цих працях теоретичні аргументи, можна констатувати, що загалом межі між модернізмом та авангардизмом їхні дослідники вбачають у різниці притаманної їм: 1) ідейно-художньої світоглядної перспективи; 2) міри формально-художньої радикалізації основоположних естетичних принципів відображення життя та літературної техніки, за допомогою якої ця трансформація досягається.

¹⁵ В. П. Мещеряков, Н. П. Кубарева, М. Н. Сербул, *Литературные эпохи и литературные направления*, Шуя 2007, с. 107–108.

¹⁶ *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*, ред. А. Волков, Чернівці 2001, с. 342.

¹⁷ Г. Яструбецька, *Динаміка українського літературного експресіонізму*, Луцьк 2013, с. 28.

У площині ідейно-художньої світоглядної перспективи модернізм найчастіше розглядають як явище художнє, зорієнтоване здебільшого на літературоцентризм, тоді як авангардизм – як дещо більше, ніж власне художнє явище, а саме – як спробу перетворити його на подобу ідеологічно-естетичного руху, що виходить далеко за межі встановлених літературною традицією суспільних норм.

У площині формально-художньої радикалізації традиційних засобів літературного зображення авангардизм відрізняється від модернізму передусім постійним прагненням до революційного експериментаторства, яке інколи балансує на межі мистецтва та немистецтва і з найбільшою очевидністю та переконливістю засвідчує себе епатажною демонстрацією спроб дискредитації мистецтва попередників та й сучасників.

5. Співвідношення модернізму з подальшим літературним розвитком. Хоча в самому слові «постмодернізм» нібито декларований безсумнівний зв'язок із явищем модернізму – буквально – те, що настало після нього, дискусійність сумісності – протиставленості цих двох художніх явищ у сучасному літературознавстві постає навіть у більш гострій формі, аніж опозиція модернізм – авангардизм. Загалом дискусійність проблеми співвідношення модернізму та постмодернізму в сучасному літературознавстві окреслюється вектором двох основних питань: 1) чи можливо розглядати постмодернізм як органічне продовження модернізму у колі літературних традицій; 2) чи потрібно протиставляти модернізм постмодернізму як явища несумісні в аспекті притаманних їм естетичних принципів відображення життя.

Типовою для першої точки зору є концепція, за якою модернізм сформував власну тяглість літературних традицій та їхнього спадкоємства, за якою, як, наприклад, стверджує одна із дослідниць, І. Вераксих, «модернізм (фр. *modernisme* – від *moderne* – новітній, *modo* – тільки що) як філософсько-естетичний рух має наступні стадії (виділяємо умовно): Авангардизм, часово розташований між війнами; Неоавангардизм (50–60-і рр.); Постмодернізм (70–80-і рр.)»¹⁸.

Друга точка зору представлена в працях сучасних літературознавців різноманітними теоретичними аргументами, найбільш чітким узагальненням яких, на нашу думку, може служити концепція М. Епштейна, який, обґрунтовуючи суть докорінної відмінності постмодернізму від модернізму, констатує:

В цілому модернізм можна визначити як таку революцію, яка прагне скасувати культурну умовність і відносність знаків і ствердити буттєву безумовність життєвого простору, який стоїть за ними, як би ми не називали це чисте, справжнє буття: «матерія»

¹⁸ І. Ю. Вераксих, *Зарубежная литература. XX век*, Москва 2004, с. 178.

і «економіка» в марксизмі, «життя» в ніцшеанстві, «лібідо» і «підсвідоме» у фрейдизмі, «творча інтенція» у Бергсона, «потік свідомості» у Вільяма Джеймса і Джеймса Джойса, «екзистенція» в екзистенціалізмі, «самовите слово» в футуризмі, «робітничо-селянська влада» в більшовизмі і т.п.

Постмодернізм, як відомо, різко критикує модернізм саме за цю ілюзію «останньої істини», «абсолютної мови», «нового стилю», які нібито відкривають шлях до «чистої реальності». Сама назва свідчить, що «постмодернізм» сформувався як нова культурна парадигма саме в процесі відштовхування від модернізму, як досвід закривання, згортання знакових систем, їх занурення в самих себе. Саме уявлення про таку собі реальність, що перебуває за межами знаків, піддається критиці з боку постмодернізму як ще одна, «остання» ілюзія, як непереборний залишок старої «метафізики присутності». Світ вторинностей, умовних відображень виявляється більш первинним, ніж світ так званої «реальності»¹⁹.

Отже, підводячи підсумки нашим спостереженням щодо стратегії та напрямів сучасних літературознавчих рецепцій художнього явища модернізму, можемо стверджувати, що, попри величезу кількість присвячених йому наукових досліджень, його художній феномен усе ще залишається у площині дослідницьких пошуків та дискусій, відтак щодалі ставить перед нами більше запитань, аніж ми отримуємо відповідей.

Література

- Безрукова, А. В. (ред. сост.), 2007. *Литературный словарь*. Москва: «ЛУЧ».
- Веракисич, И. Ю., 2004. *Зарубежная литература. XX век*. Москва: МГПУ.
- Волков, А. (ред.), 2001. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Чернівці: Золоті литаври.
- Денисова, Т., 2009. Перечитуючи модернізм: американська версія. *Біблія і культура*. Випуск 11. с. 118–130.
- Жеребин, А. И., 2009. *Историческая поэтика и немецкое «модернизмоведение». Несколько тезисов по сравнительной методологии* В: *Consortium omnis vitae. Сборник статей к 70-летию профессора Ф.П. Федорова*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akademiskais apgads, с. 646–654.
- Затонский, Д. В., 1979. *В наше время*. Москва: Советский писатель.
- Затонський, Д. В., 1972. *Про модернізм і модерністів*. Київ: Дніпро.
- Карельский, А. В., 2007. *Немецкий Орфей*. Москва: РГТУ.
- Ковалів, Ю. І. (авт.-уклад.), 2007. *Літературознавча енциклопедія: у 2 т.* Київ: Видавничий центр «Академія», Т. 2: Маадай–Кара – Я (я–форма).
- Мещеряков, В. П., Кубарева, Н. П., Сербул, М. Н., 2007. *Литературные эпохи и литературные направления*. Шуя: ФГБОУ ВПО «ШГПУ».
- Николаев, А. И., 2011. *Основы литературоведения: учебное пособие для студентов филологических специальностей*. Иваново: ЛИСТОС.

¹⁹ М. Н. Эпштейн, *Постмодерн в русской литературе*, Москва 2005, с. 20.

- Тишуніна, Н. В., 2001. *Язика литературы XX века. Выпуск 4. Сборник к 80-летию профессора М. С. Казана. Санкт-Петербург*: Санкт-Петербургское философское общество.
- Ушакова, О. М., 2010. Модернизм: о границах понятия. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*, № 6. с. 109–114.
- Федотов, О. И., 2003. *Основы теории литературы: В 2 ч.* Москва: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС. Ч. 2: *Стихосложение и литературный процесс*.
- Эпштейн, М. Н., 2005. *Постмодерн в русской литературе: монография*. Москва: Высшая школа.
- Яструбецька, Г., 2013. *Динаміка українського літературного експресіонізму: монографія*. Луцьк: ПВД «Твердиня».
- Encyklopedia powszechna, 1901. E. X. Warszawa.

Vitalii Nazarets

Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities

THEORETICAL ASPECTS OF RESEARCH INTO MODERNISM: STRATEGY AND DIRECTIONS OF LITERARY-THEORETICAL APPROACHES

Summary

This paper presents systematization and generalization of theoretical receptions of the concept “Modernism”, to proceed to study into the basic types of literary strategies of its comprehension and scientific interpretation.

The importance of the scientific issues addressed in the article is stated, given the debatable nature of “Modernism” and the absence of a consolidated concept in modern literary criticism, to outline the paradigmatic foundations of the artistic phenomenon of modernism.

It is noted that the debatable aspect of the receptions of modernism is present in the first attempts to determine its theoretical essence in general, and its individual dominant features. While the initial theoretical receptions of the concept of “Modernism” were colored by one or another form of its ideological evaluation, the next stages of literary research into this movement are characterized by a more balanced and scientifically objective assessment. At the same time, the discussion on both the main, fundamental and individual aspects of the artistic phenomenon of modernism in modern literary criticism continues to this day.

In the polemical circle of issues concerning the theoretical reception of modernism, the following issues have been singled out as the most controversial: 1) delineation of the chronological boundaries of modernism; 2) its socio-cultural basis; 3) the relationship of modernism with previous literary traditions; 4) contemporary literary process; 5) further literary development.

Key words: Modernism, theory of Modernism, literary studies.